

Connie Palmen

*Het drama van
de afhankelijkheid*

2017 Prometheus Amsterdam

Filosofie van de straat

Er wordt naargeestig veel gedisputeerd over de verhouding tussen de filosofie en de literatuur. Hun turbulente huwelijk begint al bij Plato en het duurt tot op heden voort. Onmogelijke liefdes duren het langst, en een mooier voorbeeld van een onmogelijke liefde is bijna niet te vinden. De filosofie en de literatuur houden al heel lang, heel veel en heel erg onmogelijk van elkaar, dus die twee zingen het nog wel een tijdje samen uit.

Ik heb er zelf alle belang bij om duidelijk te maken wat de filosofie en de literatuur, ondanks hun eeuwige gekrakeel, zo hecht aan elkaar kluistert en ik denk dat het toch het medium is waarvan ze zich allebei bedienen: de taal.

De filosoof en de romanschrijver zullen, als ze menen iets te zeggen te hebben, allebei hun verhaal moeten doen.

Helaas betekent een kort antwoord niet een eenvoudig antwoord, want ik vrees dat dezelfde taal onze geliefden ook uit elkaar houdt in deze amour fou.

In *Het weezinwekkende lot van de oude filosoof Socrates* klap ik uit de school, over Plato. Ik heb het van Diogenes Laërtius. Hij heeft ervoor gezorgd dat een anekdote over Plato opgetekend en voor de eeuwigheid bewaard is. Volgens dat verhaal was Plato een dichter tot het moment waarop hij de filosoof Socrates ontmoet. De kennismaking met Socrates maakt zo veel indruk op hem dat hij zijn gedichten verbrandt en

de literatuur voor de rest van zijn leven afdoet als een verfoeilijk tijdverdrijf.

Literatuur kan volgens Plato niet de manier zijn waarop je de waarheid tot uitdrukking brengt en Plato wil, nadat hij Socrates heeft leren kennen, nog maar één ding: in de waarheid leven.

In *Het weezinwekkende lot van de oude filosoof Socrates* wil ik onder meer duidelijk maken dat Plato vooral in de clinch ligt met één aspect van het taalgebruik, namelijk de stijl. Hij keurt de poëzie af als een schrijfwijze en als een levenswijze, en een ander woord voor de wijze of manier waarop je iets doet – of het nu om zoiets specifiek als schrijven of om zoiets onoverzichtelijks als leven zelf gaat – is stijl.

Plato keurt de stijl van de poëzie en de literatuur af in de naam van de waarheid, want volgens hem kan de waarheid het zonder stijl stellen en heeft zij geen opsmuk van node. De waarheid is de waarheid, ongeacht de manier waarop je het zegt. Vervolgens schrijft hij meer dan dertig dialogen, die je ook wel toneelstukken kunt noemen.

Dat brengt mij op een kwestie die volgens mij onlosmakelijk verbonden is met het probleem van de stijl, namelijk de kwestie van de intentie of de wil.

Wil de filosoof nu werkelijk iets anders dan de schrijver van een roman? Lapt iedere schrijver van literatuur de waarheid aan zijn laars en is iedere filosoof alleen maar alles aan de waarheid gelegen?

Het essay over het lot van een personage is een poging om antwoorden te vinden op deze en een aantal andere vragen, en verbanden te leggen tussen de antwoorden waar ik het zelf een tijd lang mee heb moeten stellen of waar ik het voorlopig mee doe, totdat ik iets beters weet.

In tegenstelling tot Plato heb ik noch voor of tegen de literatuur, noch voor of tegen de filosofie gekozen. Vanaf de dag waarop ik met schrijven begon, koos ik in de eerste plaats voor wat de literatuur en de filosofie bindt: voor de taal als een manier om met anderen om te gaan. Ik koos voor een manier van leven. Zelfs het doodsimpele leven van het leven vraagt om een stijl.

Het gaat erom hoe je het doet.

De beschrijving van het lot van Socrates ben ik in de wandelgangen een filosofische smartlap gaan noemen.

Na in 1986 afgestudeerd te zijn met een werkstuk dat voor het merendeel van de personen, van wie ik het allerliefst wilde dat ze konden lezen wat ik schreef, onleesbaar bleek te zijn, wilde ik niet nog een keer veertig pagina's proza produceren voor een handvol deskundigen. Ik wilde geen schrijver voor een uitgelezen gezelschap lezers zijn, geen filosoof voor filosofen alleen. Daar zag ik de zin niet van in.

Als ik een filosofisch werk zou schrijven, moest het in principe leesbaar zijn voor iedereen en zou het ook moeten gaan over iets wat iedereen raakt. Wat mij voor ogen stond was een filosofie van de straat, en dan verbonden met de door mij zo geliefde filosofische teksten, een filosofische smartlap, waarin complexiteit en trivialiteit elkaar niet bij voorbaat uitsloten, ingewikkelde denkbeelden en banaliteiten elkaar raakten en het cliché in een ander daglicht kwam te staan.

Die schreef ik en dat werd dit.

januari 1992

De weerzin

De weerzin

(Ik heb dit woord nodig om iets duidelijk te maken over de naam en de faam, de verleiding en de dood, de leugen, het lot, de zelfkennis en de moraal van het verhaal. Eigenlijk gaat het om zin en zingevingsprocessen, maar het staat zo aanmatigend om daar meteen mee in huis te vallen. Zoiets kun je niet straffeloos opschrijven, vrees ik, en dan neem ik liever het zekere voor het onzekere. Daarom begin ik met de weerzin. Je krijgt het toch niet altijd zoals je het wilt.)

Om niet direct het vermoeden te laten rijzen dat ik het woord zo lang ga kneden tot het wel het tegendeel van zin moet betekenen, wil ik het eerst zwaarwichtiger maken en van zijn gangbaarheid beroven door het met te veel betekenissen te overladen.

Als dat mag.

Het zelfstandig naamwoord *weer* heeft in *Van Dale* liefst zes lemma's. De betekenissen lopen uiteen van een gesneden ram, bok of konijn tot een strook land tussen twee sloten. Wanneer het woord het vrouwelijk geslacht heeft betekent het: versperring, verdediging of beweging en komt het voor in een samenstelling als: zich te weer stellen. Het mannelijk gebruikte zelfstandige naamwoord staat voor een eeltige verharding van de huid of voor een knoest in het hout, waardoor je op een weer kunt zitten en dus geen besluit kunt nemen. Er is ook een weer dat teruggaat op de verouderde vorm *weder*: zowel de gesteldheid van

de atmosfeer als een vorm van verkleuring, ontleding en bederf. De laatste betekenis laat Van Dale uitkomen in het voorbeeld: het weer zit in de spiegel.

De spiegel komt terug in verschillende samenstellingen met weer; zo is weerbeeld een ander woord voor spiegelbeeld en het is hier de vraag of het spiegelbeeld te maken heeft met de term weergave: de vertaling, kopie of afbeelding in verhouding tot het oorspronkelijke. Van Dale laat de spiegel in ieder geval terugkeren bij het werkwoord weergeven. Hij definieert het als: teruggeven in oneigenlijke zin, elders of met andere middelen herhalen (...) met andere woorden vertellen, en laat dan als voorbeeldzin volgen: de spiegel geeft het voorwerp weer.

En dan heb je de weerspiegeling zelf natuurlijk, een term die, evenals weerkaatsen, weergalmen, weerschijnen en weeromkeren, een element van terugkeer bevat, van iets wat op de een of andere manier herhaald wordt. En ook daar gaat het om in dit boek, om en over de herhaling, over het herhalen van verhalen en over het verhaal aantekenen tegen de herhaling.

Wat leer je uit het woordenboek? Hetzelfde voorvoegsel weer- draagt zowel de haast automatische beweging van de terugkeer als de veel weerbarstigere beweging van de tegenwerking. Weerspanning, weerstand, het weerstreven en de weerstrijd, de weerlegging, de weerwerking, het weerwoord en ten slotte de weerzin, ze hebben allemaal het verzet tegen de inschikkelijkheid gemeen. Ze verdedigen zich tegen een verandering van vorm, een transformatie of deformatie waartoe ze blijkbaar gedwongen worden door iets anders, een andere beweging of kracht. Ze schikken zich niet.

Heeft het een weer met het ander te maken? Hebben de oneigenlijke vervormingen, die we op zien treden bij de terugkeer van beelden via de spiegel of via een weerspiegeling in de oppervlakte van het water, iets te maken met de weigering om zich te schikken in een andere vorm dan de originele, met de weerzin tegen de herhaling, met het verdedigen van een door de herhaling bedorven oorspronkelijkheid, met het tegenwerken van een deformatie van de oorsprong? Gaat het om de weerzin tegen de weergave? En als schrijven een vorm van weer-

geven is, gaat het dan om de weerzin tegen het schrijven? En als dat al zo is en ik, misschien in weerwil van de woorden zelf, verbanden leg tussen de woorden onderling, wat heeft dat dan te maken met het lot, de verleiding, de leugen en al het andere beloofde goed?

Het volgende.

Aan de hand van een aantal anekdoten, wat verhaaltjes en een nogal meelijwekkende lezing van de *Apologie* van Plato, wil ik zielen winnen voor de moraal van het verhaal. Op het moment dat je spreekt over een ander en zijn naam gebruikt, werk je mee aan het lot van de ander. Het lot van mensen is verbonden met de eigenaardige manier waarop een eigenaam betekenis krijgt en deel gaat uitmaken van de verhalen van anderen.

Paradoxaal genoeg heb je het meest eigene nooit helemaal zelf in handen. Hiermee doel ik niet op de valse streken die het onderbewustzijn iemand kan leveren, waardoor zelfs het meest pontificale ego nog altijd het risico loopt eerstdaags volledig ten val gebracht te worden door toedoen van een ander, verborgen en onderdrukt ego. Dat is al erg genoeg, maar om deze grillige huishouding van de psyche gaat het mij niet.

Het gaat mij om een ander lot, verbonden met andere dan louter psychologische wetten. Het gaat mij om het lot in de oude betekenis van het woord, waar het nog geworteld is in het spreken en tevens verband blijkt te houden met de goede en de slechte naam, met de roem en met de dood. *Fatum* (lot) komt van *fari*, van spreken.

Het spreken wordt Socrates fataal.

En anderen zijn er soms erg bang voor.

Het taboe

Weerzin tegen de weergave van de naam door middel van het spreken, komt bijvoorbeeld tot uitdrukking bij talloze stammen van de Atlantische tot aan de Stille Oceaan. Ze kennen daar het gebruik om de leden van de stam twee namen te geven: een *publieke* en een *persoonlijke* naam. De persoonlijke naam is de echte naam en een geheim. De publieke naam is een valse naam, bedoeld om zich te kunnen onttrekken aan de

macht van boze geesten en tovenaars. De eigenaar van de naam vormt met de publieke naam een versperring tegen magische krachten. Zodra een tovenaars bekend is met de echte, persoonlijke, geheime naam, wordt de eigenaar ervan volkomen weerloos, want de tovenaars heeft vanaf dat moment het meest machtige instrument in handen om een persoon schade te berokkenen.

Soms rust het taboe alleen op de eigenaar van de naam en niet op de anderen. Dan is toegeven aan de verleiding om zelf je eigen naam uit te spreken: je leven op het spel zetten, en iemand doet er dan ook beter aan hiervoor een beroep te doen op de ander. Als de ander de eigen naam van iemand anders uitsprekt, is er niks aan de hand, want er is geen sprake van een herhaling. De kracht waarmee de eigen naam doorgetrokken is, blijft op deze manier behouden voor de persoon zelf.¹

Zeg nooit: Ik (Palmen) ben Palmen.

Hoe primitief is dit taboe?

Vandaag de dag zijn er nog heel wat personen die er in de vorm van een pseudoniem een publieke naam op na houden en daarmee iets van zichzelf proberen af te schermten tegen iets van de anderen. Maar wat van zichzelf? En tegen wat van de anderen? Welke band wordt er dan verondersteld tussen de eigen naam en de persoon?

Om de weerzin tegen de weergave in de vorm van een naam, of in welke andere vorm dan ook, te verklaren, is het hier gemaakte onderscheid tussen een publieke en een persoonlijke, een valse en een echte, een bekende en een geheime naam van belang. Publiek zijn houdt blijkbaar een gevaar in. Het gevaar schuilt in de greep die anderen krijgen op de eigenaar van de naam, van een woord dat voor iemand staat. Via de eigen naam wordt een grens overschreden van een persoonlijk naar een publiek terrein. De persoon wordt openbaar en komt als personage terecht in een ander verhaal.

Hoe groter het aantal mensen dat op de hoogte is van jouw eigen naam, hoe groter het gevaar. Hoe publieker de persoon, hoe omvangrijker en ongrijpbaarder de leesbare en onleesbare teksten, waarvan je eigen naam deel uitmaakt. Van deze teksten zijn de grenzen, in tegenstelling tot die van het lichaam waar die naam voor staat, niet langer te

bepalen. Weet jij veel wat ze achter je rug om allemaal over jou te vertellen hebben?

Nog een verhaal.

Het bedrog

Odysseus is een held uit een beroemd Grieks epos. Hij reist van Troje tot Kalypso en keert pas na jarenlange omzwervingen naar huis terug. Tijdens de reis verkeert hij vaak in penibele omstandigheden, maar dankzij zijn vernuft weet hij zich steeds weer uit levensgevaarlijke situaties te redden.

Op een dag bereikt hij met zijn dappere mannen het land van de eenogige reuzen, de Cyclopen. Met een aantal van zijn reisgenoten valt hij in handen van een van hen, Polyphemos, en hij wordt gevangengehouden in een grot. Odysseus moet weerloos toezien hoe de reus steeds twee van zijn mannen verslindt als maal en hij zint op een middel om te ontsnappen. De Cycloop heeft hem al meerdere malen naar zijn naam gevraagd, maar Odysseus heeft tot dan toe zijn naam geheimgehouden. Na de reus dronken te hebben gevoerd, toont hij zich bereid zijn naam openbaar te maken.

‘Cycloop, je vraagt mij naar mijn roemrijke naam. Die zal ik je zeggen. Maar dan krijg ik van jou het geschenk, dat je me beloofd hebt. Niemand is mijn naam; Niemand noemen mij mijn vader en mijn moeder en al mijn vrienden.’

De reus is tevreden en valt in een diepe slaap. Odysseus en zijn mannen overweldigen hem, boren een gloeiende paal dwars door zijn enige oog en vluchten naar een uithoek van de grot. Op het gebrul van Polyphemos snellen de andere Cyclopen toe en vragen hem wat er aan de hand is.

Vanuit de grot riep de sterke Polyphemos hun toe: ‘Ach, vrienden, Niemand's list, geen geweld, dreigt mij met de dood!’

De anderen denken dat hij te veel alleen is geweest en dat Zeus hem waanzinnig heeft gemaakt. Ze keren naar hun grotten terug zonder zich verder om hem te bekommeren. Odysseus lacht in zijn vuistje, omdat hij de Cycloop bedrogen heeft met zijn naam. Hij ontsnapt samen met zijn mannen en bereikt zijn schip. Dan kan hij het toch niet nalaten om, tijdens het afvaren, de reus zijn echte naam toe te roepen.

‘Cycloop, als ooit een van de mensen je vraagt, hoe je oog zo afschuwelijk verblind is, zeg dan, dat de stedenverwoester Odysseus het uitstak, de zoon van Laërtes, die in Ithaka woont.’²

Nu nog een heel verhaal, met een begin en een einde.

De afspraak

De telefoon is alleen eerlijk zolang hij rinkelt, dacht ze en ze wachtte tot hij drie keer was overgegaan.

De blijdschap om het door het toestel gepleegde verraad verdween toen ze haar agenda opensloeg en een geschikte datum uitzocht. Waarschijnlijk wil hij alleen een niet te omschrijven behoefte kenbaar maken en zijn het gesprek en de afspraak het ongewenste teveel, de som van een optelling die niet wil kloppen. We schamen ons voor de onmondigheid van ons verlangen, dacht ze.

Het café heeft een lage zoldering. Onwillekeurig trekt hij zijn hoofd iets meer tussen zijn schouders als hij het toilet binnenstapt, alsof hij verwacht dat een kleinere ruimte binnen dit café een nog lager plafond zal hebben. Er hangt geen spiegel in de tussenruimte. Er hangt geen spiegel op het toilet zelf.

Omdat de mogelijkheid bestaat dat iemand enkele seconden na hem opgestaan is, nu op de deur toeloopt en zo dadelijk met hem in dezelfde ruimte zal staan, trekt hij de deur achter zich dicht en draait hem op slot. Hij leunt met zijn linkerschouder tegen de deurpost en besluit tot zestig te tellen, maar wordt bij twaalf afgeleid door de op de

deur gekraste woorden. Cock. Pauline. Lolita. Ijdelheid der ijdelheden. Mi rendi l'ebrezza. Sarah ah ah! Hij trekt de ritssluiting van zijn gulf een keer op en neer en spoelt het toilet door. Een. Twee. Drie. Vier. Vijf. Buiten constateert hij voortdurend alleen te zijn geweest.

Hij loopt in de richting van het tafeltje waar hij zijn jas op de leuning van een van de drie stoelen achtergelaten heeft en kijkt intussen zoekend rond. Om de anderen te verduidelijken dat hij niet lang zonder gezelschap zal zijn, houdt hij zijn pas een beetje in en kijkt op zijn horloge. Ze heeft nog vier minuten.

Toen ze ook haar roze angoratrui uitgetrokken had en in de spiegel zag hoe het pas gewassen haar statisch alle kanten uitsprong, wist ze zeker dat ze te laat zou komen. Om de zorgvuldig opgebrachte mascara niet in zwarte vlekken te doen veranderen onderdrukte ze haar wanhoop en sloeg het vochtig worden van haar ogen gade. De schoonheid van het verdriet kalmeerde haar.

De kleding, die haar het afgelopen uur in de steek gelaten had, hing ze terug in de kast, ze vouwde de blouses en truien op en trok de zwarte broek en trui aan die ze al de hele dag gedragen had en die nog warm van veiligheid waren.

In de gangspiegel oefende ze nog snel drie soorten begroetingen, koos voor de laatste en verliet, gewapend met haar beeld, de woning.

Hij draait het bierviltje om en om en probeert minstens twee synoniemen te vinden voor ieder woord dat erop gedrukt staat. Eigen- en soortnamen doen niet mee. Bij 'heerlijk' moet hij een stroom van woorden stuiten, en de opwinding die gegenereerd wordt door een reeks, naar hij aanneemt, zeer persoonlijke associaties.

Ze moet nu komen en mijn gebaren inhoud verlenen, me maken tot wie ik stilzwijgend zeg te zijn: iemand die op iemand wacht.

Het was een vertrouwde route. De straten en grachten die ze passeerde kenmerkten zich niet langer door de hun van hogerhand toebedeelde namen, maar door de talloze, beschreven muren, schuttingen en brugbogen. Tekens, die geen ontroering teweegbrachten door hun betekenis, maar door hun vormen en de onmogelijke plaatsen waar je ze aan-

trof, waar ze je van niets anders verhaalden dan van de halsbrekende anonimiteit van hun totstandkoming.

Aan de bar bestelt hij zijn tweede pils, hoort de deur van het café open en dicht gaan, weet zeker dat zij het is, maar draait zich niet om.

Verras me, denkt hij.

Hij zou aan de tafel rechts van de deur zitten, zij zou: onstuimig binnenkomen, hem onmiddellijk ontdekken, glimlachend begroeten, zich licht vooroverbuigen, haar handen op zijn wangen leggen en hem op de mond zoenen. Als de weliswaar opgewekte, maar enigszins vermoeide vrouw. Hij stond met de rug naar haar toe.

Het liefst zou ik zwijgen. Maar hoe maak je de anderen zonder iets te zeggen duidelijk dat je ze opzoekt om te kunnen zwijgen?

En tegen zijn nek, schouders, rug en lendenen zei ze, monotoon, alsof ze het voorlas uit een boek: 'Er zijn vandaag de dag nog hele stammen die denken dat het dodelijk is wanneer een krokodil hapt naar de weerspiegeling van een mens in de oppervlakte van het water, omdat ze denken dat hun ziel dan opgevreten wordt.'³

De reputatie

Oscar Wilde schreef in het voorwoord van zijn roman *Het portret van Dorian Gray*, dat het het doel van de kunst was om de kunst te openbaren en de kunstenaar te maskeren. In 1895 werd hij veroordeeld en twee jaar in de gevangenis opgesloten, niet vanwege een werk dat hij geschreven had, maar vanwege de reputatie die hij verkregen had door zijn openbare manier van leven.

'Je zendt het niet in? Mijn beste Basil, waarom niet? Heb je daar een reden voor? Wat zijn jullie schilders toch een vreemde kerels. Je hebt er alles voor over om naam te maken, en zodra je die hebt, schijn je niets liever te willen dan hem zo snel mogelijk weer kwijt te raken. Dat is

heel dom, want er is maar één ding dat erger is dan onderwerp van gesprek te zijn, en dat is geen onderwerp van gesprek te zijn.' (...)

'Ik weet wel dat je het belachelijk zult vinden,' zei Hallward, 'maar ik kan het echt niet tentoonstellen. Ik heb er te veel van mezelf ingelegd.'⁴

Wat is dat, iets van jezelf ergens in leggen? Wat kun je van jezelf uit jezelf halen? Kan dat wel? En waarom is het zo erg als niemand over jou spreekt? Heeft het doodzwijgen van iemand werkelijk iets met de dood te maken? De dood van wie of wat? Iets van jezelf? Hoe? Waarom?

De waanzin

Antonin Artaud is een schrijver die bekendstaat om zijn lijden aan het schrijver zijn. Hij is tweeënvijftig jaar oud geworden, maar als je de laatste foto's van hem ziet lijkt hij wel een man van om en nabij de honderd. De foto's gaan op een bijzondere manier het bewijs vormen van de waarheid van zijn waanzin.

'Toute l'écriture est de la cochonnerie,' schreef hij en liet een negentiendelig verzameld werk na.⁵

Antonin Artaud was een kunstenaar die zich niet kon schikken in het verschil tussen hemzelf en zijn werk. Hij leed eronder kunst te maken, een werk na te laten dat van hem afgescheiden was, dat iets anders was dan hijzelf, zijn eigen bestaan, zijn eigen lichaam, zijn eigen geest.⁶

Artaud bood weerstand tegen het onderscheid tussen zijn lichaam en de tekst, en hij beschreef het weergeven van wat hem toebehoorde in een taal die hem onmogelijk kon toebehoren, als een wrede diefstal van de eigenheid en als een bederf van de eenmaligheid. Uiteindelijk acht hij het publiek schuldig aan de diefstal.

Het publiek ontnemt hem het werk en doet ermee wat het wil; het brengt zijn werk onder in een orde die de zijne niet is, het interpreteert het, levert er commentaar op, het verleent er betekenis aan

en herhaalt het werk overal en wanneer het zo uitkomt.

Het werk van Antonin Artaud gaat over de weerzin tegen het werk als een weergave van iets anders dan jezelf, over de weerzin tegen de herhaling, waarin je het eigene verliest en van jezelf beroofd wordt, verloren raakt in een afgrond van verschil tussen wie je eigenlijk bent en wat je ten slotte gaat betekenen door wat er uit je komt. Hij wordt waanzinnig van de weerzin.

De oorsprong

Socrates en Jezus zijn twee verschillende personages uit twee verschillende oeuvres, maar op een bepaald moment in hun leven komt de plot van een van de verhalen over hun leven sterk overeen. Het is het verhaal over de dagen voorafgaand aan hun dood.

Op een dag staan Socrates en Jezus voor de rechtbank en moeten zich verdedigen tegen een, voornamelijk anonieme, meute lasteraars. Ze worden er allebei van beschuldigd het publiek de kop op hol te hebben gebracht met wonderlijke verhalen en het te hebben willen verleiden tot het geloof in een nieuwe god. De dood hangt hun boven het hoofd, maar het gerecht stelt hen in de gelegenheid zich te verweren en een pleidooi te houden voor hun leven. In feite hoeven ze maar over één kwestie verantwoording af te leggen: over de oorsprong, van zichzelf en van hun manier van praten, van hun verhalen, van de waarheid die ze in pacht schijnen te hebben.

Jezus zegt niet veel.

Socrates wel.

Toch komt hun verdediging op hetzelfde neer. Zowel Socrates als Jezus verwijst naar een ander, naar een god, naar een afwezige vader. Ze deden wat ze moesten doen, zeggen ze. De volgende keer zouden ze precies hetzelfde doen.

Jezus wordt aan het kruis genageld.

Socrates moet een beker met gif leegdrinken.

Wat is dit voor een verzameling?

Een verhaal over het taboe op de eigennaam, over het bedrog via de eigennaam, over een afspraak tussen twee personages zonder eigennaam, over de beruchte waanzin van een schrijver van naam en over de beroemde dood van even beroemde personages en ten slotte over het beroemd zijn.

Wat is dit voor een verzameling? Is het wel een verzameling? Horen de verhalen bij elkaar en wat houdt ze bij elkaar? Waarom lijken ze op elkaar? Of ben ik de enige die dat ziet? Lijken ze pas op elkaar als ik ze naar mijn hand zet, ze weer opnieuw opschrijf en herhaal binnen de grenzen van een nieuw verhaal? Is het wel een nieuw verhaal? Is het niet veel meer een mestvaalt van andere boeken, een omvergehaalde kaartenbak, leeggeschud als een te volle asbak na een dag schrijven? Waarom schrijf ik dit alles? Met welke zin? Weer zo'n verhaal.

Of het filosofie is weet ik niet. Het is een speurtocht naar wat hardnekkige verhalen, over de weerzin tegen wat het meest eigen is aan de taal, haar wetten, haar conventies, haar structuur, haar macht. Maar alles wat zo eigen is aan die taal, lijkt zich helemaal niet te schikken naar het andere dat ik zoek: wat er zo eigen is aan mensen, hoe ze zichzelf betekenis kunnen verlenen, zelfkennis, eigenwaan. Het eigene van de taal en het eigene van de mensen die van de taal gebruikmaken, hebben, op zijn zachtst gezegd, een gespannen verhouding. Ze verstaan zich wederzijds niet. Ze weerstreven elkaar.

Zo vergaat het de personages uit de verhalen tenminste. Hun weerzin en angst tegen een of andere vorm van weergave van zichzelf, in een naam of in de verhalen zelf, komt voort uit een verlangen om zichzelf te bewaren, hun eigen aard, hun oorspronkelijkheid, hun eenmaligheid. Hebben ze die? Zien ze het wel goed? Zien ze zichzelf wel goed? Kun je jezelf zijn zonder taal, zonder een tekst te produceren over jezelf of zonder in een tekst van een ander over jezelf betekenis te krijgen? Is de weerzin tegen de weergave terecht?

De weerzin, zoals ze uit de verhalen spreekt, zou je kunnen terugvoeren op een verzet tegen een oneigenlijke zin. De eigenlijke zin van

de personen moet beschermd worden tegen het gevaar van de weergave, tegen het kwaad van het verhaal, tegen het bederf, de betovering, de vervreemding en de ontvreemding, die veroorzaakt worden door iedereen die jouw naam gebruikt, tegen de aantasting van de eigen persoonlijkheid, het eigen lichaam, tegen de dood. De gevaren treden op zodra er wordt uitgegaan van een identificatie tussen een persoon en iets wat staat voor de identiteit van die persoon, wat de persoon representeert, weergeeft, weerspiegelt, of dat geacht wordt te doen. Zoals een naam, zoals een verhaal, zoals een werk, waaraan een eigenaam verbonden is.

Zo ontstaat het taboe op de eigenaam. Als de leden van een stam een onderscheid aanbrengen tussen een publieke en een persoonlijke naam, is een wezenlijk gevaar van het hebben van een naam onderkend.

De publieke naam is vals. De valse naam is een manier om boze geesten om de tuin te leiden. Met de valse naam wordt alleen een identiteit gesimuleerd, want de ware identiteit is een geheim, de eigenlijke ziel schuilt in een echte, oorspronkelijke, persoonlijke en verborgen naam. Via de valse naam kun je onmogelijk door iemand anders betoverd worden, omdat niemand greep heeft op wie je werkelijk bent.

Odysseus heeft de structuur van de werking van de eigenaam voorzien en aangewend om te kunnen overleven. Hij verzint een valse naam om de dood af te weren en zichzelf te beschermen. Hij speelt listig in op het effect van de herhaling, waardoor de eigenaam zich kenmerkt en waardoor ieder woord in een taal herkenbaar is. Wanneer de Cycloop hem probeert te identificeren als zijn vijand, als de schuldige aan de misdaad van het doorboren van zijn oog, en verhaal probeert te halen bij de andere eenogigen, blijkt hij geen greep te kunnen krijgen op Odysseus, omdat hij alleen zijn valse naam kent. Met een valse naam kun je niemand beschuldigen.

Odysseus heeft zich onaantastbaar gemaakt door Niemand te heten. Niemand heeft geen identiteit. Maar Odysseus kan de verleiding van het noemen van zijn eigen naam uiteindelijk niet weerstaan. Hij schalt zijn ware naam uit over de zee en hij stelt zich voor aan het monster,

dat hem met de dood bedreigde, als Odysseus, zoon van Laërtes. Odysseus verdraagt het niet lang om niemand te zijn.

Wie wel.

Maar iemand zijn is gevaarlijk. Een naam hebben is gevaarlijk. Betekenis hebben houdt in dat je het risico loopt betoverd te worden, of bedorven, bestolen of juist meer (oneigenlijke) betekenissen te krijgen dan je lief is. Dit alles maakt de weerzin tegen de weergave zo begrijpelijk.

Het maakt de waanzin van Antonin Artaud begrijpelijk en het verlangen van het personage om te zwijgen en de wens van de schilder om het werk voor zich te houden en het niet tentoon te stellen aan de anderen.

Weerzin, dat is verzet tegen het weer, het weer opnieuw, het verwerpen van de identiteit door de herhaling, het weerloos zijn. Maar het weer zit in het woord, zoals het weer in een spiegel kan zitten en daardoor je eigen gezicht nog meer vervormt dan hij al gewoon is te doen. Zo is het beschikt. Het is de wet van de taal.

Je verwerpen tegen de herhaling is je verwerpen tegen de voorwaarde voor iedere identiteit en iedere betekenis in het algemeen. De mogelijkheid om overal, te pas en te onpas herhaald te kunnen worden, door wie en met welke intentie dan ook, is de structurele voorwaarde voor ieder teken om een herkenbare identiteit te bezitten, om leesbaar te zijn en ergens voor te staan.⁷

En om, zoals het geval is met de eigennaam, roem te verwerven. Tegelijkertijd is diezelfde mogelijkheid er de oorzaak van dat de identiteit aangetast kan worden, omdat niemand het woord kan beschermen tegen de betekenissen die het allemaal krijgt, noch zelfstandig zijn eigennaam kan beschutten tegen onzin of smaad of wat dan ook.⁸

Die Palmen waar u het over heeft, daar kan ik niks aan doen.

Weerzin tegen de weergave van het eigenlijke en het meest persoonlijke door middel van zo'n eigenaardig woord als de persoonsnaam is begrijpelijk, want ze is bedreigend voor het eigenlijke en het persoonlijke. Maar bestaat er dan zoiets als het eigenlijke en het persoonlijke?

Bestaat het eigene op zichzelf, los van het andere, los van de tekst, los van het publiek, los van het teken, los van alles waarvan die dodelijke dreiging uitgaat?

Hebben wij dan zoiets als de eigenlijke, echte waarheid van onszelf, die beschermd moet worden tegen de inbreuk van wat anderen over ons vertellen? Is er iets als een puur, ongeschonden, oorspronkelijk Ik, basis van al mijn handelingen, veilige en onneembare vesting, burcht van mijn ultieme geheim, het geheim van de unieke betekenis, van de waarheid over mijzelf, die ik van mijzelf heb, verkregen zonder toedoen van de ander en alleen veilig zolang ik haar voor de buitenwereld geheim weet te houden, haar op geen enkele manier verraad door haar prijs te geven aan iemand anders? Bestaat zoiets? Kan iemand betekenis hebben voor zichzelf en op zichzelf?

Het is nog maar de vraag.

Ik geef zo'n origineel niet veel hoop.

Voorlopig laat ik eerst de verhalen over de mislukkingen de revue passeren, over de mensen die in ieder geval pogingen ondernemen om het geheim van zichzelf te beschutten tegen bedreigende krachten buiten hen, over iemand die gek geworden is, omdat hij ervan overtuigd was een eenmalige en ongespleten eigen persoonlijkheid te bezitten en over de oude man die het verdedigen van zichzelf met de dood moest bekopen. Het zijn allemaal personen die vasthouden aan de idee van een oorspronkelijke waarheid over zichzelf, van een origineel Ik, dat bedorven kan worden, zodra het buiten de beschutting van het standvastige, onomstotelijk eigene lichaam terechtkomt in iets anders en bijvoorbeeld via een naam, een verhaal, een foto of een schilderij in handen van het publiek belandt.

Maar als het nu eens de enige manier is om zin te hebben? Stel dat de oneigenlijke zin, die altijd *via via* tot stand komt, inderdaad de mogelijkhedenvoorwaarde is voor zin überhaupt? Stel dat weezin tegen de weergave nu eens betekent dat je iedere zingeving tegenwerkt? Stel dat weezin inderdaad letterlijk betekent je tegen de zin keren? Stel dat alles van waarde, ook eigenwaarde, alleen ontstaat door weerloosheid, door het ontbreken van iedere mogelijke verdediging tegen de manier waarop je betekenis krijgt, namelijk *via de anderen*?